

ВПЛИВ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ

© Шевчук О.І., 2012

Розглянуто необхідність формування навичок критичного мислення, наведені основні методики застосування та впровадження цього ментального процесу на заняття з навчальної дисципліни «Логіка».

Ключові слова: критичне мислення, логіка, стратегії навчання, робота в групах, інтерактивний процес.

O.I. Shevchuk

Lviv Polytechnic National University

INFLUENCE SKILLS CRITICAL THINKING ON FORMATION KNOWLEDGES OF ECONOMIKS STUDENTS

The article considers the need to develop critical thinking skills, the basic methods of application and implementation of the mental process of training in discipline "logic" are presented.

Key words: critical thinking, logic, strategy, training, group work, interactive process.

Постановка проблеми. На сучасному етапі існує життєва необхідність глибокого осмислення минулого, сучасного і перспектив подальшого розвитку нашого суспільства. Вона зумовлена потребами правильного розуміння реальної дійсності, її різноманітних процесів, подій і явищ, з тим щоб ґрунтовно їх узагальнювати, робити відповідні висновки. Вища освіта в сучасній Україні потребує модернізації відповідно до вимог часу. Існує думка, що сьогодні потребує забезпечення переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти [1, с.23]. Нововведення притаманні життєдіяльності будь-якої галузі суспільства, вони оптимізують поступ людського пізнання та опанування новими ресурсами. Сучасна мобільність, швидкість поширення інформації дають змогу реалізовувати майже будь-які нововведення достатньо швидко, проте перехід до освіти, що ґрунтується на інноваціях, породжує різноманітні теоретичні й практичні проблеми. Передусім, ми наражаємось на потребу такої подачі інформації, яка б зацікавила та захопила до подальших розмірковувань. Тобто спосіб, у який ми отримуємо ті, чи інші відомості мав би бути не пасивним, а активним, стимулюючи тим самим зацікавлення у подальших пошуках та розширенні необхідних знань. Одним із таких шляхів навчання може бути «критичне мислення». Особливістю того світу, до якого ми, викладачі, та наші студенти входимо сьогодні, є світ інформації, яка швидко збільшується і при тому постійно застаріває. Це світ, в якому ідеї постійно піддаються структурним змінам, перевіркам та переосмисленню, світ, в якому власне мислення слід увесь час адаптувати до мислення інших, де слід поважати потяг до ясності, точності та ретельності, де навички інтелектуальної праці слід постійно підвищувати і вдосконалювати.

Аналіз останніх публікацій. Американський фахівець Річард Пауль у книзі «Критичне мислення: що потрібно кожній людині, щоб вижити в швидкоплинному світі» – запропонував таку робочу дефініцію: критичне мислення – це мислення про мислення, коли ви мислите задля вдосконалення свого мислення. Тут є важливими дві обставини: 1) критичне мислення – це не просте мислення, а мислення, яке спричиняє самовдосконалення; 2) бажане самовдосконалення приходить з навичками використання стандартів коректної оцінки процесу мислення. Коротко кажучи, це самовдосконалення мислення на підставі певних стандартів [2, р. 97–98].

О. В. Лавріненко у статті «Критичне мислення – сучасна освітня інновація», констатує: «критичне мислення виявляється сьогодні тією життєздатною перспективою розвитку «науки мислити», яка на початку XXI століття відповідає умовам ефективної життєдіяльності людини інформаційного суспільства. В тій мірі, в якій освіта Україна прагне бути на рівні освіти провідних держав сучасного світу, вона має засвоїти критичне мислення, адаптувавши його до специфіки національного менталітету.» [3].

Очевидно, що втілення основ критичного мислення в сучасній вищій освіті в Україні наражається на певні складності, хоча розроблена велика кількість повсякденних й академічних засобів навчання критиці. Серед них – академічна дисципліна «Критичне мислення», яка набула широкого визнання у системі освіти Північної Америки після Другої світової війни [див.: 4, с. 218–241].

Виклад основного матеріалу. Теоретичні результати й практичний досвід північноамериканських шкіл й університетів можуть становити вихідні підстави для введення критичного мислення у освітню систему України. Звісно тут варто врахувати специфіку національного менталітету, традиції вітчизняної освіти, регіональної політичної ситуації тощо. Розбіжність у традиційних способах подання інформації впливає на структуру та зміст академічних дисциплін. Наприклад, типовим для Америки виявляється курс критичного мислення як інтродукційний, призначений для студентів-першокурсників [див.: напр.: 5]. Споріднений курс логіки не є таким популярним, його зазвичай обирають майбутні філософи або професійні логіки [6]. Натомість в Україні – як у європейській країні – ми спостерігаємо широке розповсюдження курсу логіки для студентів першого року навчання. Проте, за визнанням багатьох вітчизняних фахівців, він є занадто формалізованим, важким для засвоєння й рідко відповідає потребам практики.

На нашу думку, оптимальним був би симбіоз курсу логіки й критичного мислення, в результаті чого можна було б одержати як мінімум два основних продукти: логіку з елементами критичного мислення та критичне мислення на підставі логіки. Для студентів-економістів, які опановують основи гуманітарних дисциплін перший з цих курсів цілком відповідатиме сучасним потребам. Це має бути порівняно проста версія логіки, що варіюється залежно від майбутнього фаху тих, хто навчається. У її межах слід сформувати елементарні, проте стійкі знання й уміння критики.

Отже, критичне мислення — це складний ментальний процес, який починається із залучення інформації і закінчується прийняттям рішення.

Комбінація «логіка з елементами критичного мислення – критичне мислення на підставі логіки» видається перспективною інновацією у вищу освіту України, зокрема й економічну. Вважаємо, що запорукою успішної соціалізації студентів може бути формування ключових компетентностей. Вони визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні види життєдіяльності, ефективно виконувати різні навчальні завдання та життєві проблеми. Студенти, які здобувають світу в сучасному навчальному закладі належного рівня — це особистості, у яких мають бути сформовані різні навички, адже саме такий фахівець зможе успішно самореалізуватися в соціумі як свідомий та відповідальний громадянин, високий професіонал, особистість. Не викликає сумнівів той факт, що успішність та ефективність формування компетентностей студентів залежать від форм та методів організації навчально-виховного процесу. Пріоритетними в цьому сенсі стають сучасні педагогічні технології, інтерактивні методи навчання, інформаційні комп'ютерні технології, презентації, які забезпечують активні форми діяльності аудиторії, залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації. Саме такою технологією і є методика розвитку критичного мислення.

Отже, критичне мислення — це:

- уміння урівноважувати у своїй свідомості різні точки зору;
- уміння піддавати ідею м'якому скепсису;
- об'єднання активного й інтерактивного процесу;
- перевірка окремих ідей на можливість їх використання;
- моделювання систем доказів, на основі яких базуються різні точки зору;
- переоцінка та переосмислення понять та інформації;
- здатність знайти необхідну інформацію та використовувати її самостійно під час прийняття рішення.

Розвиток критичного мислення досягається застосуванням різних методичних стратегій, які використовуються на окремих етапах заняття. Наведемо найпоширеніші схеми стратегій організації занять з елементами логіки та критичного мислення:

«Мозкова атака» – це ефективний метод колективного обговорення, пошуку рішень, що здійснюється через вільне накопичення ідей з певної теми, вираження поглядів усіх учасників. Цей метод дає змогу групі студентів використовувати свої інтелектуальні можливості для швидкого та ефективного виконання завдання.

Асоціювання, або гронування, – стратегія навчання, яка закликає аудиторію вільно і відкрито висловлювати свої думки, здійснювати зв'язок між окремими поняттями, тому, сприяє розвитку соціальних, інформаційних, полікультурних компетенцій, спонукає студентів до саморозвитку, самоосвіти, продуктивної діяльності.

Ця робота проводиться в такій послідовності:

1. Записується центральне поняття на дошці чи папері.
2. Записуються всі поняття, пов'язані з центральним словом.
3. Установлюються зв'язки.

«Джигсоу» – методична стратегія, згідно з якою студенти працюють у групах, причому кожна вивчає окреме питання. Після вивчення інформації, проведення досліджень кожна група складає свою презентацію, представляючи її цілій аудиторії, роз'яснюючи та навчаючи при цьому інших.

П'ятихвилинне есе використовується наприкінці заняття, щоб допомогти студентам краще зрозуміти свої думки з вивченої теми і щоб дати викладачу можливість проаналізувати результати.

П'ятихвилинний підсумок ставить перед учасниками подібних занять два завдання:

- написати, що дізналися з теми;
- поставити запитання – «Що залишилось незрозумілим».

Ці відповіді викладач може використати під час планування наступної лекції уроку.

Використання цих прийомів створює можливості для формування інформаційних компетентностей. Вони пов'язані з умінням добувати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел. Прийоми та стратегії методики розвитку критичного мислення створюють необхідні умови для різноманітної роботи з інформацією: складання алгоритмів, виділення головного, представлення матеріалу у вигляді схем, малюнків, написання сенканів, есе. Вважається ефективним залучення студентів до складання опорних конспектів, цікавих ситуативних задач, підсумкових запитань, творчих завдань.

Наведені методичні системи дають можливість викладачу:

- активізувати мислення студентів;
- мотивувати та стимулювати їх діяльність;
- залучити всіх студентів до творчої, продуктивної, навчальної діяльності;
- активізувати пізнавальний процес;
- розвивати уміння логічно та аргументовано викладати матеріал;
- розвивати навички колективного спілкування, почуття взаємодопомоги, взаємопідтримки;
- формувати ключові компетентності майбутніх фахівців.

Під час роботи в групі відбувається спільне розв'язання поставлених задач. У процесі цієї роботи у студентів розвиваються почуття колективізму, взаємопідтримки, взаємодопомоги, зникає відчуття страху, скованості. Працюючи в групі, студенти вчаться говорити, обговорювати проблему, вислуховувати думки співрозмовника, приймати рішення. Робота в групах будується на таких правилах:

- один говорить – усі слухають;
- з кожної проблеми висловлюються всі члени групи;
- висловлювати свої думки чітко, лаконічно;
- група доручає одному з її членів виступити;
- усі цінують час.

Працюючи в групі, в нагороду за уміння слухати та співпрацювати учасники навчального процесу отримують колективну мудрість. Саме така форма роботи створює особливі умови для формування ключових компетентностей. Перш за все, це комунікативні компетентності, які передбачають оволодіння способами взаємодії з людьми, вміння спілкуватися усно, письмово; здатність до толерантності у спілкуванні: дотримання культури дискусій, уникнення категоричності, визнання своїх помилок. Також це соціальні компетентності, які передбачають здатність та уміння діяти в соціумі з урахуванням позицій інших. Перша спроба увести критичне мислення до освітніх систем нових незалежних держав була здійснена групою американських інструкторів на початку 90-х років ХХ ст. Кілька семінарів з критичного мислення було організовано у Харкові, Києві й Москві за підтримки міжнародного фонду Сороса.

У 1995 р. професор з Канади Тарас Закидальський презентував курс критичного мислення на семінарі «Трансформація гуманітарної освіти в Україні» (Харків, Міжнародний фонд «Відродження» й Харківський міський благодійний Центр освітніх ініціатив). Ця подія стимулювала дослідницьку і педагогічну активність харків'ян. Були підготовлені й оприлюднені два видання брошури «Логіка критичного мислення» [7]. Брошура використовувалась для викладання сучасного курсу логіки студентам Харківського інституту управління. З часом текст був удосконалений і виданий у вигляді навчального посібника «Логіка з елементами курсу критичного мислення». Посібник побачив світ у 1998 р. завдяки підтримці одного з відгалужень Міжнародного фонду Сороса (Research Support Scheme of the OSI/HESP) [8]. У 1999 р. доопрацьована версія книги, зорієнтована на студентів юридичних спеціальностей, була опублікована у співавторстві з ректором Університету внутрішніх справ професором О.М.Бандуркою [9]. Усі згадані видання належать до текстів, названих вище «логіка з елементами критичного мислення». З 1999 року розпочалось викладання модифікованого курсу критичного мислення магістрам Університету внутрішніх справ. На початку 2001 р. курс критичного мислення як сучасна освітня інновація був презентований О.В. Лавріненко на об'єднаному засіданні Північно-Східного наукового центру НАН України і Ради ректорів харківських вузів, що відбулася за головуванням віце-прем'єр міністра України В.П. Семиноженка. Оригінальний курс критичного мислення викладає у Києво-Могилянській академії член-кореспондент НАН України професор М.В.Попович. На рівні середньої освіти цікавим є досвід столичного Науково-методичного центру «Інтелект». З 1998 р. цей Центр здійснює міжнародний проект «Читання й письмо для розвитку критичного мислення». Крім Харкова і Києва, критичне мислення адаптується у Кіровограді. Так, науковці й педагоги Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка у співпраці з колегами з Університету Монклер (США) провели III Міжнародну науково-практичну конференцію «Демократія й освіта» (Київ, червень 2001). Працювала окрема секція «Критичне мислення й демократія», ця тематика обговорювалась на пленарному засіданні та в кулуарах. Можна зробити висновок, що початкова стадія уведення курсу критичного мислення до системи освіти України принесла необхідні плоди. Відомі також спроби викладання оригінальних курсів критичного мислення у провідних університетах Росії – МДУ ім. М.В.Ломоносова, МДПІ тощо [12, с. 385–387].

Отже, саме методика розвитку критичного мислення дозволяє максимально підвищити ефективність навчально-виховного процесу, дає можливість створити такі умови, коли всі учні залучаються до активної, творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, самореалізації, вчать спілкуватись, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію.

1. *Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Проект. К., 2001.* 2. *Paul R.W. Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive In A Rapidly Changing World. – 3-rd edition revisited. Santa Rosa, CA. 1993.* 3. *Лавріненко О. В. Критичне мислення-сучасна освітня інновація// Вісник Національного університету внутрішніх справ. Спецвипуск.* 4. *Тягло А.В., Воронай Т.С. Критическое мышление. Проблема мирового образования XXI века. X., 1999.* 5. *Brown, M. Neil and Keeley, Stuart M. Asking the Right Questions. A Guide to Critical Thinking. 5th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1998; Ruggiero, Vincent Ryan. Beyond Feelings. A Guide to Critical Thinking. 5th ed. Mountain View, CA etc. Mayfield Publ. Co., 1998.* 6. *Аналіз багатоаспектних взаємин логіки й критичного мислення див., напр., в: Тягло А.В., Воронай Т.С. Критическое мышление. Проблема мирового образования XXI века. Ч. 1, 2; Тягло А.В. Опыт развития критического мышления в университетах Северной Америки и его значение для университетского образования Украины // Університетська освіта України XXI століття: проблеми, перспективи, тенденції розвитку. Міжнародна науково-практична конференція, 15 – 16 грудня 2000 р. Тези доповідей. X., 2000.; Тягло А.В. Проблема гражданского образования (Украина, 2000) // Развитие демократии в Украине. Материалы Международной научной конференции (Київ, 29 вересня – 1 грудня 2000 р.). – X., 2001.* 7. *Тягло А.В. Логика критического мышления. 2-е издание, исправленное и дополненное. Харьков, 1997.* 8. *Тягло О.В. Логіка з елементами курсу критичного мислення. X., 1998.* 9. *Бандурка О.М., Тягло О.В. Курс логіки. X., 1999.* 10. *Огляд семінару можна знайти в Інтернеті за адресою: <<http://www.geocities.com/tyaglo/>>.* 11. *Тягло А.В. Критическое мышление на основе элементарной логики. X., 2001.* 12. *Сорина Г.В. Критическое мышление: статус в современной системе образования // Современная логика: проблемы теории, истории и применения в современной науке. Материалы VI Всероссийской конференции 22–24 июня 2000 г. – СПб., 2000.*